

**YAADRIMEE KASAARAA AL-KALLATTII FI RAAWWII ISAA:
SIRNA SEERAA ITOOPHIYAA KEESSATTI**

Gammachiis Dhugumaa Dojaa*

ABSTRACT

In civil actions, whether contractual or extra contractual, a person who suffered injury as a result of the unlawful conduct of another will be entitled to compensatory damages. Different jurisdictions categorize recoverable damages as direct and indirect (consequential) losses. In contractual relation, consequential losses may be taken to mean losses which may reasonably be supposed to have been in the contemplation of both parties, at the time they made the contract as the possible result of the breach of it. Consequential pecuniary losses recoverable in tort concern analogous situations with those regarding breach of contract. Such consequential losses may include, inter alia, wasted expenditure and loss of profits caused by conduct of wrong doer. In Ethiopia, although the term “consequential loss” is not specifically stated in legislations, insurance policies frequently exclude the recoverability of consequential losses; the Federal Supreme Court Cassation Bench has also decided in some cases how and when consequential loss is recoverable. This article critically examines how the concept of consequential loss is included in Ethiopian laws and canvasses the recoverability of such losses in different causes of actions (contract, Tort, Insurance) with their tests. It explores the practice of some foreign jurisdictions in assessment of compensation for consequential losses in different cause of actions and evaluates with our current legal framework and practice.

---

*LLB (Yuunivarsitii Hawaasaa); armaan dura leenjisa Inistitiyuutii Leenjii Ogeessota Qaamolee Haqaa fi Qo’annoo Seeraa Oromiyaa kan turee fi yeroo ammaa abbaa seeraa Mana Murtii Waliigala Oromiyaa ta’ee tajaajilaa kan jiru. E-mail:gemechis2@yahoo.com.

SEENSA

Dhaabbattootni inshuraansii biyya keenyaa tokko tokko imaammata (waliigaltee inshuraansii) qabeenyaa fi itti-gaafatamummaaf kennan irratti keewwata ‘yommuu miidhaan dhaqqabutti dhaabbatichi kasaaraa al-kallattii (consequential loss)¹ dhaqqabuuf itti hin gaafatamu’ jedhu fayyadamu.² Yommuu miidhaan ga’uttis keewwata kana bu’uureffachuun, yeroo tokko tokko immoo osoo keewwatni akkasii waliigaltee keessa hin jiraatiiniyyuu miidhaa dhaqqabe keessaa adda baasuun ‘kasaaraa al-kallattii ti’ waan ta’eef itti-gaafatamummaa hin qabnu falmii jedhu kaasu. Waa’een kasaaraa al-kallattii kun seerota biyya keenyaan adda bahee ifatti tumamee hin argamu. Haata’u malee, Dhaddachi Ijibbaata Mana Murtii Waliigala Federaalaa falmiiwwan kasaara al-kallattii hariiroo waliigaltee inshuraansii keessatti ka’an galmeewwan lakk.27565, 22162 fi 47076 irratti qajeeltoo garaagaraa bu’uureffachuun murteesseera. Dhaddachi Ijibbaataa dhimma isa jalqabaa irratti dhaabbatni inshuraansii kasaaraa al-kallattii miidhaa hordofuun dhufe kaffaluu dhiisuuf dursa waliigaltee daangessee waan hin qabneef itti-gaafatama yoo jedhu,³ dhimma isa lammaffaa irratti immoo dhaabbatni inshuraansii balleessaa ofii isaa raawwate waan hin jirreef sababni beenyaa kasaara al-kallattii kaffaluuf hin jiru jedheera⁴. Dhimma isa sadaffaa irratti beenyaan miidhaa kasaara al-kallattii fi beenyaan miidhaa bu’uura Seera Hariiroo Hawaasaa (SHH)

---

¹ Barruu kana keessatti ‘Kasaara al-kallattii’ kan jedhame Afaan Ingilffaan “consequential loss” kan jedhamu yoo ta’u yeroo tokko tokkos “Indirect loss” , “special loss” jedhamuun beekama (Glenn D. West and Sara G. Duran, *Reassessing the ‘Consequences’ of Consequential Damage Waivers in Acquisition Agreements*, The business lawyer (2008), Vol.63, P788 ilaalaa).

²Fakkeenyaaf, dhaabbatni Inshuraansii Awwaash uunka imaammataa haguuggii konkolaataa daldalaaf maamilli akka guutuuf qopheesse lakkoofsa 7 (II) (b) fi 7 (II) (m) irratti dhaabbatichi kasaaraa al-kallattiif itti gaafatamaa akka hin taane kaa’a.

³ Dhaabbata Inshuraansii Itoophiyaa (Iyyataa) fi Obbo Damissee Warqinee faa (n-2) (waamamtoota) murtii Dhaddacha Ijibbaata Mana Murtii waliigala Federaalaa (2001), jildii 5, FF128-130.

⁴ Dhaabbata Inshuraansii Afrikaa (Iyyataa) fi Obbo Bisiraat Gollaa (Waamamaa), Murtii Dhaddacha Ijibbaata Mana Murtii Waliigala Federaalaa (2001), Jildii 4, F101-104.

kew.1791'tiin gaafatamu adda adda akka ta'e ibseera⁵. Murtiiwwan Dhaddacha Ijibbaata Mana Murtii Waliigala federaalaa kunniin dhaabbattootni inshuraansii yeroo akkam beenyaa miidhaa kasaaraa al-kallattii kaffaluuf akka itti-gaafatamanii fi yeroo akkamii immoo akka hin gaafatamne irratti kallattii ifa ta'e kan hin argisiisne ta'uu isaaniirra iyyuu kasaaraa al-kallattii kan jedhamu kanneen akkamii akka hammatu ibsa gahaa kan kennan miti. Waliigalteewwan inshuraansiis keewwata inshuraansii kennaan beenyaawwan kasaara al-kallattii (consequential loss) ta'aniif itti hin gaafatamu jedhus daangaan raawwii waliigalteewwan akkasii hiikkoodhaaf kan saaxilame dha.

Hariiroo waliigaltee inshuraansii keessatti qofa osoo hin taane miidhaa hariiroowwan waliigaltee kanneen biroo fi hariiroo waliigalteen alaa keessatti beenyaan kasaara al-kallattii yeroo akkamii akka gaafatamu adda baafachuuf akkasumas falmiiwwan kanaan wal qabatanii ka'aniif fala bu'uura seeraa qabu kennuuf yaadrimeen kasaara al-kallattii kun seerota biyya keenyaa keessatti haala kamiin akka ibsamee fi haala kamiin hiikamuu akka qabu hubachuun barbaachisaa dha. Barreeffamni kunis yaaduma kana irraa ka'uun yaadrimeen kasaara al-kallattii biyya keenya keessatti haala kamiin akka hojiirra ooluu qabu irratti kallattii seerri keenya akeekkeen xiinxaluu irratti kan xiyyeeffate dha.

Bu'uuruma kanaan barruun kun kutaawwan shanitti kan qoodame yoo ta'u, kutaa isa jalqabaa keessatti yaadrimeen waliigalaa kasaaraa al-kallattii gabaabbinaan ni ibsama. Kutaa lammaffaa keessatti, kasaaraan al-kallattii biyyoota birootti hariiroowwan garaagaraa keessatti haala kamiin akka hojiiirra oolaa jiru ni ilaalama. Kutaa sadaffaa keessatti, yaadrimeen kun seerota biyya keenyaa keessatti haala kamiin akka ibsamee jiru tumaalee seera hariiroo hawaasaa fi seera daldalaa rogummaa qaban waliin sakatta'ama. Kutaa afraffaa keessatti hubannoo jiru murtiiwwan dhaddachi ijibbaata Mana Murtii Waliigala Federaalaa armaan olitti caqafaman irraa ka'uun xiinxaluun kutaa shanaffaa keessatti yaada waliigalaa dhiyeessuun kallattiin fuula duraa ni akeekama.

---

⁵ Dhaabbata Inshuraansii Afrikaa (Iyyataa) fi Aadde Xaayituu Amadee (Waamamtuu), murtii Dhaddacha Ijibbaata Mana Murtii Waliigala Federaalaa (2004), Jildii 12, FF 430-434.

1. YAADRIMEE WALIIGALAA KASAARAA AL-KALLATTII

Haalli shallaggii fi daangaan isaa garaagarummaa qabaatus, beenyaan miidhaa hariiroo waliigalteen alaa fi hariiroowwan waliigaltee garaagaraa keessatti gaafatama. Fakkeenyaaf, seerota biyya keenyaa keessatti hariiroo waliigaltee hojjetaa fi hojjechiisaa,⁶ imalaa fi geejibsiisaa,⁷ dhimma osoo waliigalteen hin jiraatiin itti-gaafatamummaa dhufu⁸ keessatti beenyaan miidhaa gaafatamuu danda'a. Kana malees, hariiroo waliigaltee kamiyyuu keessatti gareen tokko dirqama waliigaltee keessatti ilaalame bahuu dhabuudhaan garee kaan irra miidhaan yoo gahe gareen dirqama gama ofii bahe miidhaa sababa raawwatamuu dhabuu waliigalteetiin irra ga'eef beenyaa gaafachuu ni danda'a.⁹

Hariiroo kamiyyuu keessatti miidhaan gahu akkuma gochi balleessaa raawwatameen yookin waliigalteen raawwatamuu dhabuu isaatiin battaluma kan dhaqqabu ta'uu danda'a. Fakkeenyaaf, qabeenyi tokko gochaa balleessaan osoo manca'ee gatiin qabeenyichaa ykn baasiin qabeenyicha bakka buusuuf barbaachisu miidhaa kallattiidhaan gocha sababa ta'e irraa maddu dha. Miidhaawwan kaan immoo sababa manca'iinsa qabeenyichaa irra ga'een kasaaraa dinagdee al-kallattiin dhaqqaban ta'uu danda'u. Fakkeenyaaf, qabeenyi miidhame hanga bakka bu'utti bu'aa qabeenyichaan hojjechuun argamu ture kasaaraa al-kallattii gochicha irraa maddu dha. Daangaan kasaara al-kallattii haala dhimmaa irratti waan hundaa'uuf gosoota miidhaa hariiroo hawaasaa kaan irraa salphaatti adda baafachuun rakkisaa ta'us, akka waliigalaatti maalummaa kasaara al-kallattii hubachuuf hiikkoo ogeessootni garaagaraa kennan waliin ilaaluun barbaachisaa dha. Akka ogeessi *Toomaas Diyaamondi* jedhamu ibsetti hariiroo waliigaltee keessatti kasaaraan al-kallattii sababa waliigalteen hin raawwatamiin hafeef miidhaa sadarkaa lammaffaa haala addaa miidhamaa ilaallatu irraa ka'ee kan dhaqqabudha jedheera.¹⁰ Akka

⁶ Labsii Hojjetaa fi hojjechiisaa, Lab. lakk.377/2003, kew. 95-106.

⁷ Seera Daldalaa Itoophiyaa Itoophiyaa, Lab.Lakk 166/1952, kew.589-600.

⁸ Seera Hariiroo Hawaasaa, Lab.Lakk. 165/1952, kew.2027-2163.

⁹ *Akkuma 8ffaa*, kew.1790-1805.

¹⁰ Consequential damages are those that arise as a secondary consequence of non-performance resulting from the injured party's special circumstances and typically

ibsa *Jeemsi T. Niyeestee*’ tti immoo kasaaraan al-kallattii sababa miidhaa ga’een bu’aa dinagdee dhabamee fi baasii dabalataa dhaqqabe hammata.¹¹ Gama biraatiin guboon jechootaa ‘*Black’s Law*’ hiikkoo kenneen ‘kasaarri al-kallattii miidhaa irraa kallattiin kan maddu osoo hin taane, miidhaa gahe hordofuun kasaara dhaqqabu dha’ jedha.¹² Hiikkoowwan kennaman keessaa hiikkoo *Gileen D. West* fi *Sara G. Duran* kennan yoo ilaalle:

*“Consequential damages” are simply those losses suffered as a result of a breach that would not have occurred in the absence of some special circumstances applicable to the non-breaching party that would not normally have been applicable to most other parties to a similar contract.*¹³

Bu’uura hiikoo kanaatiin hariiroo waliigaltee keessatti miidhaa al-kallattii kan jedhamu miidhaa raawwatamuu dhabuu waliigaltee hordofee dhaqqabu ta’ee garuu haala addaa garee dirqama ofii bahe qofa ilaallatuun kan dhaqqabe malee kanneen biroo dirqamni wal fakkaatu hin raawwatamiin hafe irra haala adeemsa uumamaan hin dhaqqabne akka ta’e dha.

Haata’u malee, miidhaawwan sababa haala addaan miidhamaa ilaallatuun (special circumstance) dhaqqaban kasaaraa al-kallattii jedhamuun kan beenyaa argamsiisan gareen lameen yeroo waliigalticha taasisanitti hariiroo gidduu isaanii tureen miidhaan (kasaarri) akkasii gahuu danda’a jedhanii yaaduu kan danda’an yoo ta’e dha.¹⁴

Hariiroowwan garaagaraa keessatti daangaan raawwii isaa adda addummaa qabaatus, akka waliigalaatti kasaarri al-kallattii miidhaa

---

consist of the loss of profit that would have been made in transactions with third parties. Thomas A. Diamond, *Consequential Damages for Commercial Loss: An alternative to Hadley v. Baxendale*, *Fordham Law Review* (1994), Vol.63, P668.

¹¹James T. Nyeste, *Recovery of Consequential Damages for Insurer’s Breach of Contract*, (2012) P1.

¹²“Consequential loss is a loss arising from the results of damage rather than from the damage itself” Jedheera. *Black’s law dictionary*, Brian A Garner.9th ed , P1030.

¹³Glenn D. West and Sara G. Duran, *Olitti yaadannoo Iffaa*, F 793.

¹⁴ Glenn D. West and Sara G. Duran, *Olitti Yaadannoo Lakk. Iffaa*, F 783.

dinagdee kallaattiidhaan gocha balleessaa (tort) ykn waliigalteen raawwatamuu dhabuudhaan (breach of contract) gahu osoo hin taane, sababa miidhaa gaheen yookin raawwatamuu dhabuu waliigaltee hordofuudhaan kan gahu dha jechuun ni danda'ama. Haala kasaaraan miidhaa hordofee dhufu hariiroowwan garaagaraa keessatti shallagamu kutaawwan itti aananitti kan ilaallu ta'ee, akka waliigalaatti garuu, yeroo baay'ee kasaaraa al-kallattii kan jedhaman sababa miidhaa ga'een yookin dirqamni waliigalteen seename osoo hin raawwatamiin waan hafeef bu'aa hafe, baasiwwan dabalataa dhaqqaban, carraa darbe, galii citee fi qusannaa hafe dabalata.¹⁵

2. KASAARAA AL-KALLATTII SIRNOOTA SEERAA BIYYOOTA BIROO KEESSATTI

Yaadrimeen kasaara al-kallattii biyyoota sirna seeraa “civil law” fi “common law” hordofan keessatti hojiirra oolaa kan jiru ta'us, jalqaba miidhaawwan kaan irraa haala ifa ta'een adda kan baasanii fi ammas bal'inaan hojiirra oolchaa kan jiran biyyoota sirna seeraa “common law” hordofani dha. Biyyoota Ardii Awurooppaa sirna seeraa ‘civil law’ hordofan biratti itti-gaafatamummaa gocha balleessaafis ta'e waliigaltee keessatti beenyaan kasaara al-kallattii haalawwan muraasa keessatti qofa gaafatama. Fakkeenyaaf, koodiin seera sivilii biyya Faransaay keewwatni 1151 sababa waliigalteen hin raawwatamiin hafeef beenyaan miidhaa kallattii qofti akka gaafatamu tuma.¹⁶ Kan biyya Jarmanii immoo beenyaan kasaara al-kallattii gaafatamuu kan danda'u ta'u illee, garee mirga akkasii gaafachuu danda'u irratti daangaa qaba.¹⁷ Tumaaleen seera Hariiroo Hawaasaa Itoophiyaa irra jireessaan koodii seera sivilii biyya Faransaay irraa kan fudhatame yoo ta'e illee, akkaataa shallaggii beenyaa

---

¹⁵ Anthony Jucha, *Developments in the Law Relating to 'Consequential Loss'* (2010), P13.

¹⁶ French civil code, Art.1151. Kanas; “Even in the case where the non-performance of the agreement is due to the debtor's intentional breach, damages may include, with respect to the loss suffered by the creditor and the profit which he has been deprived of, only what is an **immediate and direct consequence** of the non-performance of the agreement.” jechuun kaa'a.

¹⁷ Margus Kingisep, *Scope of Claim for Consequential Damage in Delict Law*, Juridical International (2003), Vol.8, P205.

miidhaa waliigaltee irratti tumaan seera hariiroo hawaasaa biyya keenyaa kew.1801 haala qajeeltoo tumaa seera sivilii biyya Faransaay kew.1151 irraa adda ta'een daangaa isaa bal'isuun kaa'a. Bu'uura tumaa Seera Hariiroo Hawaasaa kwt 1801 kanaan, miidhaan waliigaltee sababa haala addaa abbaa mirgaa ilaallatu irraa kan ka'e waliigaltee raawwachuu dhabuun qofaa isaatti geessisuu danda'uun olitti kan hammate yoo ta'ee (greater than normal damage) fi abbaan idaas yeroo waliigalteen taasifamutti haala addaa (special circumstance) kana kan beeku yoo ta'ee beenyaa miidhaa kanaaf kan itti-gaafatamuu qabu ta'uu tuma.¹⁸ Kanaafuu, akkaataan shallaggii beenyaa miidhaa hariiroo hawaasaa Itoophiyaa keessumattuu yaadrimee kasaaraa al-kallattii ilaalchisee qajeeltoo sirna seeraa 'common law' waliin walitti dhiyeenya qaba jechuun ni danda'ama. Waan ta'eefuu, kutaa kana jalatti muuxannoo fi hojimaata biyyoota sirna kana hordofan irratti xiyyeeffanna.

Biyyoota sirna seeraa 'common law' hordofanitti dhimmi beekamaa biyya Ingiliz *Hadley v Baxendale* bara 1854¹⁹ erga murtaa'ee asitti manneen murtii, keessattuu dhimma falmii waliigaltee irratti kasaara al-kallattii gosoota miidhaa kaan irraa adda baasanii ilaalaa turan. Qajeeltoon murtii kanaa bu'uuraan hariiroo waliigaltee keessatti sababa raawwatamuu dhabuu waliigaltee irraa kan ka'e miidhaa ga'uuf haala itti beenyaan kaffalamu ilaalchisee waliigalteen ifa ta'e bakka hin jiraannetti sirna hordofamuu qabu irratti manneen murtii qajeeltoo 'common law' hordofuu qaban ta'ee gargaaraa tureera. Bu'uura qajeeltoo kanaan gareen waliigaltee raawwachuu dhabuu isaatiin miidhaa ga'eef itti-gaafatamaa

---

¹⁸ Art.1801 (1) of the Ethiopian Civil Code provides that 'the amount of damages shall be equal to the damage actually caused to the creditor where the debtor on entering in to the contract was informed by the creditor of the special circumstances owing to which the damage is greater.' Art. 1801 (2) The provisions of sub-art (1) shall apply where non-performance is due to the debtor's intention to cause damage or to his gross negligence or grave fault.

¹⁹ *Hadley v Baxendale* (1854) 9 Exch. 341: yaadni murticha irratti *kaa'ame* "Where two parties have made a contract which one of them has broken, the damages which the other party ought to receive in respect of such breach of contract should be such as may fairly and reasonably be considered either arising naturally, i.e. according to the usual course of things, from such breach of contract itself, or such as may reasonably be supposed to have been in the contemplation of both parties, at the time they made the contract, as the probable result of it." <http://www.lawnix.com/cases/hadley-baxendale.html>

ta'e kasaaraa (miidhaa) kallattiif kan itti-gaafatamu yoo ta'u, haala muraasa irratti immoo kasaaraawwan al-kallattii ta'aniif kan itti-gaafatamu ta'a.

Biyyoota sirna seeraa kana hordofanitti yaadrimeen kasaaraa al-kallattii jalqaba dhimma waliigaltee irratti hojiirra oolus, yeroo ammaa kanatti hariiroo itti-gaafatamummaa gochaa balleessaa irraa madduu fi hariiroo inshuraansii keessattis daangaa itti-gaafatamummaa fi hanga beenyaa murteessuuf kan gargaaraman waan ta'eef, beenyaa miidhaa hariiroo garaagaraa keessatti gaafatamuuf akkamitti hojiirra oolchaa akka jiran armaan gaditti ilaalla.

2.1. HARIIROO WALIIGALTEE KEESSATTI

Hariiroo waliigaltee keessatti, sababa gareen dirqama isaa raawwachuu dhabeef miidhaa garee dirqama gama isaa raawwaterra gahuuf qajeeltoon waliigalaa beenyaan miidhaa itti shallagamuu qabu hanga danda'ameen osoo waliigaltichi raawwatameera ta'ee bakka ga'uu malutti deebisu dha.²⁰ Qajeeltoon kunis beenyaa kasaaraa al-kallattiif qofa osoo hin taane gosootni beenyaa miidhaa waliigaltee irraa maddan hundi itti shallagamaniif bu'uura dha.²¹ Gareen dirqama gama ofii bahe haala osoo waliigaltichi raawwateera ta'eetti deebi'a yeroo jedhamu, raawwatamuu waliigaltichaa irraa kan eeggatu ture (expectation damage) gaafachuu danda'a jechuu dha.²²

Qajeeltoon waliigalaa kana ta'us sababa gareen tokko dirqama ofii osoo hin raawwatiin hafeef ykn yerootti hin raawwatiin hafeef miidhaa gahu hundaaf itti-gaafatamaa taasisuun immoo haqa qabeessa hin ta'u yaadni jedhu bal'inaan fudhatama argachaa kan dhufe dha.²³ Kunis ka'umsi isaa sababa gareen tokko dirqama ofii ba'uu dhabeef ta'us miidhaan ni ga'a

---

²⁰ Robinson v Harman (1848) 18 LJ Ex 202, 1 Exch 850 at 855, 154 ER 363: The rule of the common law is that where a party sustains a loss by reason of a breach of contract, he is, so far as money can do it, to be placed in the same situation, with respect to damages, as if the contract had been performed. (RJ Douglas Sc and J Faulkner, Claims for Consequential Pecuniary Loss (2007), P.8 ilaalaa).

²¹ James T. Nyeste, *Olitti Yaadannoo lakk. 11ffaa*, F784.

²² Anthony Jucha, *Olitti yaadannoo lakk. 15ffaa*, F2.

²³ Anthony Jucha, *akkuma 22ffaa*.

jedhamee hin tilmaamamne tokko ga'uu ni danda'a; sababa biraa dabalachuun miidhaan biraa (fagoo ta'e) ga'uu ni danda'a kan jedhu dha. Kana irraa kan ka'e biyyoota sirna seeraa 'common law' hordofanitti beenyaan miidhaa waliigaltee irraa maddu daangaa akka qabaatu taasifameera.

Safartuun daangaa itti-gaafatamummaa miidhaa waliigaltee irraa maddu jalqaba dhimma armaan olitti caqafamen, *Hadley v Baxendale* hundeeffame. Qabiyyeen isaas:

*Where two parties have made a contract which one of them has broken, the damages which the other party ought to receive in respect of such breach of contract should be such as may fairly and reasonably be considered either arising naturally, i.e. according to the usual course of things, from such breach of contract itself, or such as may reasonably be supposed to have been in the contemplation of both parties, at the time they made the contract, as the probable result of the breach of it.*²⁴

Bu'uura qajeeltoo kanaan sababa waliigalteen hin raawwatamiin hafeef, beenyaan gaafatamu:

1. Miidhaa adeemsa uumamaan raawwatamuu dhabuu waliigaltichaan dhaqqabuu danda'u (damages fairly and reasonably be considered as arising naturally from the breach) ykn;
2. Gareen waliigaltee raawwatan yeroo waliigaltee taasisanitti gareen tokko yoo waliigalticha raawwachuu baate miidhaa ga'uu danda'a jedhanii yaaduun ni danda'ama.

---

²⁴ Hadley (himataa) v Baxendale(himtamaa) (1854) 9 Ex. 341 FF 354 - 355.<http://www.lawnix.com/cases/hadley-baxendale.html>

²⁴ Robinson v Harman (1848) 18 LJ Ex 202, 1 Exch 850 at 855, 154

Miidhaawwan garee^{1ffaa} jalatti kufan miidhaawwan kallattii²⁵ yoo ta'an itti-gaafatamummaa miidhaa kanaan dhufu gareen lameen waliigalteedhaaniyyuu daangessuu yookin hambisuu hin danda'ani.²⁶ Gama biraatiin, miidhaawwan garee ^{2ffaa} jalatti kufan immoo miidhaawwan waliigaltichi raawwatamuu dhabuu isaa irraa al-kallattiin dhufan (consequential loss) yoo ta'an, miidhaawwan kun adeemsa yeroo hundaan dhaqqabuu danda'u ta'uu baatus hariiroo gidduu isaanii jiruun himatamaan miidhaan kun ga'uu danda'uu isaa kan tilmaamuu danda'u dha. Itti-gaafatamummaa miidhaa/kasaaraa kana irraa maddu gareen falmitootaa waliigalteedhaanis daangessuu danda'u.²⁷

Haala kanaan miidhaa al-kallattii raawwatamuu dhabuu waliigaltee hordofee dhufu keessatti gareen miidhame yeroo waliigaltichi taasifamutti waliigaltichi sababa hin raawwatamiiniif miidhaa ga'uu danda'a jedhamee garee waliigalticha taasiseen tilmaamuu danda'u hammata. Miidhaan ga'uu ni danda'a jedhamee yaada nama dhamaqabeessaan tilmaamamuu kan danda'u yeroo waliigaltichi taasifamutti hubannoo gareen waliigalticha taasisan qaban yookin hubannoo gareen waliigalticha hin raawwatiin hafe qabu irratti kan hundaa'u ta'a.²⁸ Kunis gareen waliigaltee seenu tokko yeroo waliigalticha raawwatutti "osoon dirqama gama koo hin raawwatiin hafee miidhaa akkamiitu garee kaan irra ga'uu danda'a?" jedhee hanga tilmaamu jechuu dha.

Qajeeltoon kun yeroo ammaa kanatti biyyoota sirna 'common law' hordofan kanneen akka Amerikaa, Kanaadaa fi Awustraaliyaatti hanga itti-gaafatamummaa miidhaa waliigaltee irraa maddu daangessuuf kan gargaaru dha.²⁹

---

²⁵ Thomas A.Diamond, *Olitti Yaadannoo lakk.10ffaa*, F668-669.

²⁶ Yaadrimeen kun duraan dhimma "Croudace Construction Ltd v Cawoods Concrete Products Ltd" irratti kaa'ame waan ta'eef 'Croudace view' jedhamuun beekama. *Oltti Yaadannoo lakk.15, F 8.*

²⁷ Anthony Jucha, *Olitti Yaadannoo lakk.15ffaa*, F12.

²⁸ *Akkuma 27ffaa*, F4. "What was at the time reasonably so foreseeable depends on the knowledge then possessed by the parties, or, at all events, by the party who later commits the breach" jedha.

²⁹ Michael Polking Horne, *Exclusion Clauses: Navigating the Minefield*, Paris Energy Series (2012), No 6, P2.

2.2. ITTI-GAAFATAMUMMAA GOCHA BALLEESSAA IRRAA MADDU (TORT) KEESSATTI

Beenyaan kasaaraa al-kallattii hariiroo waliigaltee keessatti qofa osoo hin taane osoo waliigalteen hin jiraatiin itti-gaafatamummaa dhufu keessattis gaafatamuu danda'a.³⁰ Hariiroo waliigaltee fi itti - gaafatamummaa waliigaltee alatti dhufu keessatti beenyaan miidhaa al-kallattii gaafatamuu danda'us, daangaan haguuggii miidhaa kanaa garaagarummaa ni qabaata.

Itti-gaafatamummaa gocha balleessaa irraa maddu keessatti daangaan kasaaraa al-kallattii dhimmaa dhimmatti garaagarummaa ni qabaata. Fakkeenyaaf, itti-gaafatamummaa dagannoo irraa maddu yoo fudhanne akka waliigalaatti himatamaan kan itti-gaafatamu gochi yommuu raawwatamutti miidhaawwan gochichi hordofsisu yaaduun yeroo danda'amu dha.³¹ Haala kanaan, namni balleessaa ofiitiin qabeenya nama biraa irraan miidhaa geessisee tokko gatii qabeenyichi baasu kaffala. Dabalataan miidhaan qabeenyicha irra ga'uu isaatiin abbaan qabeenyaa meeshicha fayyadamuun dantaa argachuu malu ykn bu'aa maallaqaa argachuu malu (lost profit) akka dhabu gamanumaan beekuun (tilmaamuun) ni danda'ama. Miidhaan kun miidhaa al-kallattii miidhaa qabeenyicha irra ga'e hordofuun dhufu waan ta'uuf, himatamaan kasaara kanaafis itti-gaafatamaa ta'a. Gama biraatiin garuu, himatamaan dagannoodhaan osoo hin taane, itti yaadee gocha balleessaa kan raawwate yoo ta'e hanga itti-gaafatamummaa caalmaatti kan bal'atu ta'a. Fakkeenyaaf dhimma biyya Ingilizsi *Doyle v Olby (Ironmongers) Ltd* irratti himatamaan balleessaa itti yaadee waan raawwateef kasaara al-kallattii ga'uu danda'a jedhamuu oliif itti-gaafatamaa ta'eera.³²

---

³⁰Consequential pecuniary losses recoverable in tort concern analogous situations with those regarding breach of contract. Such consequential losses may include wasted expenditure, loss of profits and medical expenses.

R J Douglas Sc & J Faulkner, Claims for Consequential Pecuniary Loss (2007), P 18.

³¹ *Akkuma lakk.30ffaa*, F19.

³² [1969] 2 QB 158 at 167 per Lord Denning. An intentional wrongdoer is liable for all of the loss that flows as a direct consequence of the deceit including consequential loss not limited to losses that are reasonably foreseeable or within its reasonable contemplation. www.thomsonreuters.com.au/product/AU/files/720502512/contract_p5_esso_v_mardon.

Akka waliigalaatti, biyyoota sirna ‘*common law*’ hordofanitti itti-gaafatamummaa miidhaa gocha balleessaa irraa maddu keessatti daangaan kasaaraa al-kallattii kan waliigaltee irraa maddu caalaa bal’ata.³³ Haala kanaan, miidhawwan gahan gocha itti-gaafatamummaa fide hordofanii kan dhufan ta’an illee namni yaada dhama qabeessa qabu gochi balleessaa raawwatame miidhaa jedhame kan dhaqqabsiisuu danda’u ta’uu gamanumaan kan tilmaamuu hin dandeenye yoo ta’e, itti-gaafatamummaan hin jiraatu jechuu dha.³⁴

2.3. HARIIROO INSHURAANSII QABEENYAA KEESSATTI

Biyyoota akka Ameerikaa fi Ingilizzitti inshuraansiin qabeenyaaf kennamu miidhaawwan al-kallattii balaa tokko irraa maddan haguuggii inshuraansii qofaatti yoo argatan malee inshuraansii qabeenyichaaf galameen kan beenya’u miti.³⁵ Haala akkasii keessatti kasaaraan al-kallattii dhaqqabe sababa balaa haguuggiin kennameefiin ta’us inshuraansii qabeenyaaf kenname keessatti waan hin hammatamneef abbaan qabeenya kasaaraa al-kallattiif (business interruption policy or consequential loss policy) qofaatti inshuraansii bitata. Hariiroo waliigaltee inshuraansii qabeenyaaf kennamu keessatti kasaaraa al-kallattii kan jedhamu sababa balaa ykn miidhaa qabeenya irra ga’uun hanga qabeenyi miidhame hojii isaatti deebi’utti galii yookin bu’aa abbaan qabeenya argatu ture yoo ta’u, inshuraansiin kasaaraa al-kallattii (business interruption policy) kasaaraa kana bakka buusuuf haguuggii inshuraansii kennamu dha.³⁶ Haguuggiin inshuraansii kasaaraa al-kallattii sababa miidhaa qabeenya irra ga’een hanga qabeenyi miidhame hojii

---

³³ Jeffrey Michael Cohen, Steven J. Brodie and Lynda Womack Kenney, Recovery of Extra-Contractual (Consequential) Damages in First Party Bad Faith Cases, P1.

³⁴ *Oltti Yaadannoo Lakk.30 ffaa*, fuula 20.

³⁵ Insurance of property prima facie covers that property only in respect of the loss attributable to its own value. consequential losses are not recoverable unless they are separately insured. Modern Insurance law, 4th ed., P225. Maurice v Golds borough, Re wright and pole.

³⁶ Material Damage and Business Interruption “All Risks” Policy Document, (<http://www.cila.co.uk/files/ABI%2520Blue%2520Book/Blue%2520Book%2520secti on%25202.pdf> p.18.)

isaatti deebi'utti galii fi bu'aa abbaa qabeenyaa irraa hafe beenya'uu dha. Faayidaa fi kaayyoo inshuraansii akkasii ogeessotni yoo ibsan:

*The purpose of business interruption insurance is to indemnify the insured against losses arising from the inability to continue the normal operation and functions of the business or industry insured.*³⁷

Akka yaada kanaatti kaayyoon inshuraansii kasaaraa al-kallattii qabeenyi yookin daldallii haguuggii Inshuraansii qabu tokko dalagaa isaa idilee itti fufuu dadhabuu isaatiin kasaaraa irra ga'u beenya'uu dha.

Gama biraatiin, haguuggii inshuraansii qabeenyaaf kenname keessatti inshuraansii kennaan kasaaraa al-kallattii gochaa irraa maddeef itti-gaafatamaa ta'uu baatus, inshuraansii kennaan dirqama gama ofii sababa bahuu dhabeef kasaaraa kallattiis ta'e al-kallattii dhaqqabuuf itti-gaafatamaa ta'uu jalaa kan hafu miti. Kasaaraa al-kallattii waliigaltee inshuraansii irraa maddu yeroo jennu, miidhaa daangaa haguuggii waliigaltichaan ala dhufu dha. *Jeemsi T.Niyeesteen* kasaaraa al-kallattii kana yoo ibsu:

*'Those contract damages beyond the policy coverage which might not flow immediately and directly from the breach but which nevertheless were the foreseeable and probable result of the breach' jedheera.*³⁸

Kunis, kasaaraan al-kallattii waliigaltee inshuraansii miidhaawwan daangaa haguuggiin kennameen alatti dhufan ta'ee beenyaa miidhaa osoo hin kaffalamiin hafee osoo hin taane sababa kaffaltii (yerootti) raawwatamuu dhabuun hordofsiisuu danda'a jedhamee yaadamuu ta'uu agarsiisa. Hariiroo inshuraansii keessatti dhaabbatni inshuraansii bakka waliigalteen ifatti hin kaa'amnetti kaffaltii yerootti raawwachuu diduu isaa irraan kan ka'e kasaaraa al-kallattii

---

³⁷ Craig Russell, Blackman Steven and Burgess Davis, Business Interruption Coverage a Premier for Before and after the Storm.

³⁸ James T.Nyeste, *Olitti Yaadannoo lakk.11ffaa*, F1.

ga'uuf itti-gaafatamuu qaba moo hin qabu kan jedhu irratti biyyoota garaagaraa keessatti qabxii falmisiisaa ture dha. Kunis gama tokkoon dhaabbatni inshuraansii dirqama ofii yerootti raawwachuu dhabuudhaan miidhaa dhaqqabu (miidhaa al-kallattii dabalatee) akkuma waliigaltee kaanii kaffaluuf itti-gaafatamaa ta'a kan jedhu yoo ta'u, gama biraatiin immoo waliigalteen akkasii ofii isaatiiniyyuu kaffaltii maallaqaa waan ta'eef yeroo osoo hin kaffalamiin tureef dhala kaffaluu irra darbee miidhaa al-kallattiif itti-gaafatamummaa hin hordofsiisu kan jedhu dha.³⁹

Haata'u malee, inshuraansii kennaan miidhaan ga'uu osoo beekuu sababa gahaa malee ykn ta'e jedhee kaffaltii yerootti raawwachuu yoo dide sababa kanaanis miidhaan diinagdee dabalataa inshuraansii fudhataarra yoo ga'e beenyaan miidhaa hanga maallaqa waliigaltee irratti ilaalameen qofa daanga'uu hin qabu yaadni jedhu kan fudhatama argachaa dhufe dha. Kunis yaadrimee kaayyoon haguuggii inshuraansii miidhaa ga'eef maallaqa kaffaluu qofa osoo hin taane, inshuraansii fudhataan sababa balaa haguuggii argateen miidhamee akka hin hafne yerootti akka argatu gochuu dha yaada jedhu kan bu'uureffate dha.⁴⁰ Kanaafuu, itti-gaafatamummaa ilaalchisee waliigalteen inshuraansii qajeeltoowwan seera waliigaltee kaaniin kan bitamu ta'a jechuu dha.⁴¹

---

³⁹ Fakkeenyaaf, biyya Ingilizzitti akka dhimma '*The President of India v Lips Maritime Corporation [1987] 2 Lloyd's Rep'* irratti murtaa'etti dhaabbatni inshuraansii sababa beenyaa yerootti kaffaluu dhabeef dhala irraa kan hafe kasaara dabalataa kaffaluu hin dirqamu jedhamee murtaa'eera.

⁴⁰Fakkeenyaaf Manni Murtii Amerikaa dhimma beekamaa "Bi-Economy" irratti yaadrimee kana bu'uureffachuun murteesseera. Kanas akka itti aanutti ibseera "The purpose of the insurance contract was not just to receive money, but to receive it promptly so that in the aftermath of a calamitous event the business could avoid collapse and get back on its feet as soon as possible. When an insured in such a situation suffers additional damages as a result of an insurer's excessive delay or improper denial, the insurance company should stand liable for these damages. This is not to punish the insurer, but to give the insured its bargained-for benefit." *Bi-Economy Market Inc. v. Harleysville Ins. Co.*, 10 N.Y.3d 187,856 N.Y.S.2d 505 (2008).

⁴¹ Dhimma biyya Amerikaa "*Clark v. Standard Life and Accident Ins. Co.*, 68 Ill.App.3d 977 (1st Dist. 1979)" irratti manni murtii yaada kana bu'uureffachuun ibseera.

Haala kanaan dhaabbatni inshuraansii dirqama waliigaltee inshuraansiin seene raawwachuu dhabuu isaatiin miidhaa ga'uu danda'a jedhamee yaadamuu danda'uuf itti-gaafatamaa ta'a jechuu dha.⁴²

3. KASAARA AL-KALLATTII: SEERA ITOOPHIYAA KEESSATTI

Kutaa kana keessatti, yaadrimee kasaaraa al-kallattii seera Itoophiyaa keessatti hariiroowwan waliigaltee (general contract), waliigalteen osoo hin jiraatiin itti-gaafatamummaa dhufu (extra contractual) fi waliigaltee inshuraansii keessatti ilaalla.

3.1. HARIIROO WALIIGALTEE KEESSATTI

Hariiroo waliigaltee keessatti sababa raawwatamuu dhabuu waliigalteetiin miidhaa ga'uuf gareen dirqama ofii bahuu dadhabe yookin yerootti raawwachuu dadhabe beenyaa kaffaluu qabu waliigaltee keessatti caqasuu danda'u.⁴³ Hanga beenyaa kaffalamuu qabu bu'uura Seerra Hariiroo Hawaasaa kew.1889 waliigalteedhaan daangessaniiru yoo ta'e itti yaadee ykn dagannoo/balleessaa ifa ta'een osoo hin raawwatiin kan hafe yoo ta'e malee waliigaltichi hanga beenyaa akka daangesseetti fudhatama.⁴⁴

Gareen waliigalatee taasisan duraan dursa hanga beenyaa kana waliigaltee isaanii keessatti kan hin caqasne yoo ta'e, beenyaan bu'uura Seera Hariiroo Hawaasaa kew.1790-1805'tti shallagama. Bu'uura kanaan akka Seera Hariiroo Hawaasaa kew.1799 (1) tti hanga beenyaa waliigalteen raawwatamuu dhabuu isaatiin miidhaa ga'uu danda'u jechuun kan namni dhama-qabeessi yaaduu danda'u akka ta'e kew.1799

---

⁴² When an insurer fails to pay a valid claim, it may be liable to pay not only the benefits payable under the policy but also the amount of any additional loss suffered by the insured as a result of the insurer's failure to pay. *Brescia v QBE* [2007] NSWSC 598.

⁴³ Seera Hariiroo Hawaasaa, Oltti yaadannoo lakk.8ffaa, Kew.1889. Waliigalteen akkasii yoo jiraate, miidhaan qabatamatti ga'e jiraachuudhaa baatullee gareen dirqama hin baane beenyaa kaffaluuf itti gaafatamaa ta'uun isaa hin hafu. (kew.1892(1)).

⁴⁴ Akkuma 43ffaa, kew.1892(2).

(1) jalatti tumameera.⁴⁵ Haata’u malee, akka Seera Hariiroo Hawaasaa kew.1801’tti miidhaan qabatamaan gahe kan haala kanaan yaadameen olitti yoo dhufe abbaan idaa gaafa waliigaltichi taasifamutti miidhaan akkasii gahuu kan danda’u ta’uu hariiroo gidduu isaanii tureen kan beeku ture yoo ta’e, miidhaa olaanaa kanaaf kan itti-gaafatamu ta’a. Qajeeltoon kun yaadrimee itti-gaafatamummaa kasaaraa al-kallattii sirna “common law” waliin garaagarummaa kan qabu miti. Akkuma armaan olitti ibsame biyyoota sirna “common law” hordofanitti hariiroo waliigaltee keessatti kasaaraa al-kallattiif beenyaan kaffalamu yeroo waliigaltee taasisanitti sababa hariiroo addaa gidduu isaanii tureen gareen tokko yoo waliigalticha raawwachuu baate miidhaa ga’uu danda’a jedhanii yaaduu danda’ani dha. Kanaafuu, yaadrimeen itti-gaafatamummaa kasaara al-kallattii seera waliigaltee keenya keessatti kan hammatame ta’uu ni hubatama.

3.2. HARIIROO ITTI-GAAFATAMUMMAA WALIIGALTEEN ALA DHUFU KEESSATTI

Hariiroo itti-gaafatamummaa waliigalteen ala dhufu keessatti qajeeltoon waliigalaa beenyaa miidhaa haala itti shallagamu Seera Hariiroo Hawaasaa kew. 2091 jalatti kaa’ameera. Bu’uura tumaa kanaan gareen seeraan beenyaa kaffaluuf itti-gaafatamaa ta’e beenyaa gochi itti-gaafatamummaa hordofsiise miidhamaa irraan ga’e waliin wal qixa ta’e kaffala. Haala kanaan gochi tokko itti-gaafatamummaa waliigalteen alaa kan hordofsiise yoo ta’e gareen itti-gaafatamaa ta’e miidhaawwan gochichi hordofsiiseef itti-gaafatamaa ta’a jechuu dha. Akka Seera Hariiroo Hawaasaa kew.2151 (2)’tti immoo miidhamaan miidhaawwan gocha tokko irraa maddan, miidhaa fuula duraa dabalatee, iddoo tokkotti walitti qabee yoo hin gaafanne yeroo biraa gaafachuu akka hin dandeenye kaa’a.⁴⁶ Kunis seerri itti-gaafatamummaa waliigalteen alaa

---

⁴⁵ Beenyaan kun beenyaa miidhaa kallattiin raawwatamuu dhabuu waliigaltee irraa maddu dha.

⁴⁶ The victim may not bring a fresh action for compensation for other damage she has suffered unless such damage was caused independently of that for which she has already claimed compensation.

biyya keenyaa kasaaraa kallattii fi al-kallattii iddoo tokkotti gaafachuun akka danda'amu kan agarsiisu dha.⁴⁷

Gama biraatiin, miidhamaan himannaa beenyaa dhiyeessu miidhaawwan kallattii fi al-kallattii iddoo tokkotti gaafachuu kan danda'u ta'us, miidhaan al-kallattii dhaqqabe haalawwan tilmaamamuu hin dandeenyeen kan babal'ate yoo ta'e, manni murtii qajeeltoo waliigalaa armaan olii irraa goruun tilmaama sammuu hanga miidhaa ga'ee gaditti akka kaffalamu murteessuu danda'a.⁴⁸ As irratti, manni murtii hanga beenyaa kaffalamuu qabu xiqqeessuu danda'a malee beenyaan kasaara al-kallattii fuulduraa akka hin gaafatamne kan daangessu miti.

3.3. HARIIROO INSHURAANSII KEESSATTI

Hariiroo inshuraansii keessatti amalaa fi haala beenyaan miidhaa al-kallattii itti-gaafatamu hubachuudhaaf gosoota inshuraansii biyya keenya keessatti kennaman adda baasuun ilaaluun barbaachisaa dha. Seerri daldalaa biyya keenyaa inshuraansii bakka gurguddoo lamatti hiree kaa'eera. Inshuraansii miidhaaf kennamu (insurance against damages) fi inshuraansii namaa (insurance for persons)' ti.⁴⁹ Inshuraansiin namaa inshuraansii jireenyaa fi inshuraansii sababa balaa fi dhukkubaaf galamu kan hammatu yoo ta'u, inshuraansii beenyaa waan hin taaneef hanga inshuraansii fudhataaf kaffalamu hanga miidhaan osoo hin daangofne waliigaltee irratti caqafamu dha.⁵⁰ Inshuraansiin miidhaaf kennamu inshuraansii miidhaa qabeenyaaf kennamu (insurance for objects)⁵¹ fi inshuraansii itti-gaafatamummaa beenyaaf kennamu (insurance of liability for damages)⁵² kan hammatu yoo ta'u, inshuraansii beenyaa jedhamuun beekama.

---

⁴⁷ Kana malees akka Seera Hariiroo Hawaasaa kew.1677 (2) tti tumaaleen seera waliigaltee kutaa waliigalaa dhimma falmii hariiroo waliigalteen alaafis raawwatiinsa ni qabaatu.

⁴⁸ Seera Hariiroo Hawaasaa kew.2101.

⁴⁹ Inshuraansiin namaa- Inshuraansii jireenyaa; fi Inshuraansii sababa balaa fi dhukkubaaf galamu dha.

⁵⁰ Seera Daldalaa, *Olitti Yaadannoo 7ffaa*, kew. 689.

⁵¹ *Akkuma 50ffaa*, kew. 675-684.

⁵² *Akkuma 51ffaa*, kew.685-688.

Inshuraansii namaa keessatti hanga itti-gaafatamummaa dhaabbata inshuraansii hanga miidhaa fayyadamaa irra ga'e shallaguun osoo hin taane raawwatamuu yookin raawwatamuu dhabuu haala tokkoo irratti hundaa'uun qarshii waliigaltee irratti caqafame kaffala waan ta'eef, miidhaa kallattii fi al-kallattii fayyadamaa irra ga'e shallaguun hin barbaachisu. Ta'us, dhaabbatni inshuraansii kaffalticha yerootti raawwachuu dhabuu isaatiin miidhaan dabalataa kan dhaqqabe yoo ta'e, armaan gaditti kan ilaallu ta'a.

Inshuraansii qabeenyaa fi inshuraansii itti-gaafatamummaa miidhaa garee sadaffaa seenamuufis dhaabbatni inshuraansii miidhaa qabeenya irra ga'e yookin miidhaa garee sadaffaa irra ga'e bakka buusuuf waliigala. Inshuraansiin akkasii inshuraansii beenyaa waan ta'eef, hanga itti-gaafatamummaa dhaabbata inshuraansii qajeeltoo hanga miidhaa dhaqqabee waliin walqixa jedhu kan bu'uureffatu ta'a. Gama biraatiin immoo akka seera daldalaa kew.665'tti itti-gaafatamummaan dhaabbata inshuraansii hanga waliigaltee irratti caqafame qofaaf ta'a. Kanaan wal qabatee bakka waliigalteen ifa ta'e hin jirretti hariiroo inshuraansii keessatti yaadotni lameen kun haala kamiin waliin raawwatiinsa qabaatu kan jedhu adda baasuun qabxii ilaalamuu qabu dha. Keessumattuu, dhaabbatni inshuraansii kasaaraa al-kallattiidhaaf itti-gaafatama moo miti? kan jedhu akkaataa raawwii qajeeltoowwan waliigalaa armaan olii irratti kan hundaa'u dha.

Haala kanaan akka bu'uuraatti hanga itti-gaafatamummaa dhaabbata inshuraansii hanga waliigaltee irratti caqafame caaluu kan hin qabne ta'us miidhaan gahe kasaaraa al-kallattii dabalatee hanga waliigaltee irratti caqafame irra kan hin darbine yoo ta'e yaadrimee beenyaa (indemnity) waliin kan walitti bu'u hin ta'u. Kanaafuu, akka yaada barreessaa barruu kanaatti dhaabbatni inshuraansii imaammata irratti kasaaraa al-kallattiif itti hin gaafatamu jedhee kan daangesse yoo ta'e malee, hanga fiixee waliigaltee irratti caqafametti miidhaa kallattiif qofa osoo hin taane kasaaraa al-kallattii illee akka kaffalu yoo taasifame dhama-qabeessa dha.

Qabxiin biraa hariiroo waliigaltee inshuraansii keessatti ilaalamuu qabu inshuraansii beenya'u keessattis ta'e inshuraansii namaa keessatti hanga itti-gaafatamummaa dhaabbata inshuraansii beekamaa ta'ee (waliigaltee dhaan yookin hiikkoodhaan) dhaabbatni inshuraansii yeroo waliigaltee keessatti ilaalametti ykn yeroo gahaa ta'etti yoo kaffaluu baatee fi miidhaan dabalataa inshuraansii fudhataarra yoo gahe itti-gaafatama moo hin gaaafatamu kan jedhu dha.⁵³ Akka yaada barreessaa barruu kanaatti haala akkasii keessatti seerri daldalaa wanti ifatti tume jiraachuu baatus, akkuma armaan olitti ibsame waliigalteen inshuraansii akaakuu waliigaltee keessaa tokko waan ta'eef; akkasumas, akka seera daldalaa kew.1'tti bakka qaawwi jirutti tumaaleen Seera Hariiroo Hawaasaa rogummaa qaban raawwatiinsa kan qaban waan ta'eef akkuma waliigaltee kamiittiyyuu miidhaa ga'eef beenyaa miidhaa shallaguu kan dhorku hin jiru. Itti-gaafatamummaan miidhaa akkasiif haguuggiin inshuraansii kennamu kan daanga'u miti. Waliigalteen raawwatamuu dhabuu isaatiin miidhaan gaafatamuu danda'a yoo ta'e immoo miidhaa al-kallattii sababa waliigalteen inshuraansii yerootti raawwatamuu dhabeef gaafatamuu ni danda'a jechuu dha.

Kasaaraa al-kallattii dhimma inshuraansii bakka lamatti qoodnee ilaaluun barbaachisaa dha. Kasaara al-kallattii gocha itti-gaafatamummaa fide hordofuun dhufe (*consequential loss resulting from destruction of property*) fi kasaaraa al-kallattii waliigaltee raawwachuu dhabuu hordofuun dhufe (*consequential loss resulting from non performance/delayed performance of the insurance contract itself*). Fakkeenyaaf, konkolaataan haguuggii inshuraansii qabu tokko miidhaan irra ga'e hanga bakka bu'utti bu'aa hafe garee isa jalqabaa jalatti kan ramadamu yoo ta'u, dhaabbatni inshuraansii balaan gahuu osoo beekuu yeroo waliigaltee irratti ilaalametti qabeenya miidhameef beenyaa malu kaffaluu osoo qabuu sababa tursiiseef miidhaa dinagdee al-kallattiin dhaqqabe immoo garee lammaffaa jalatti kan ilaalamu ta'a jechuu dha.

---

⁵³ Akka Seera Daldalaa Itoophiyaa kew.665 jalatti teechifame beenyaan yerootti kaffalamuu qaba. Yeroon kun imaammata irratti yoo hin caqafamne seera waliigaltee waliin ilaaluun gaarii ta'a (Kew.1756 fi 1771).

Fakkeenyaaf, inshuraansii miidhaa garee sadaffaa irra ga'uuf seenamu keessatti dirqamni dhaabbata inshuraansii itti-gaafatamummaa garee sadaffaan bu'uura tumaalee seera hariiroo hawaasaa kew.2027-2163 qabaatu beenya'uuf waliigala. Haala kanaan gama tokkoon itti-gaafatamummaa hariiroo seera waliigalteen alaan dhufu bakka bu'iinsa kan qabaatu yoo ta'u, gama biraan immoo dirqama kana ofii bahuuf dirqama waliigaltee irraa maddu ni qabaata jechuu dha. Beenyaan miidhaa al-kallattii gocha balleessaa miidhaa ga'e kan hordofu yoo ta'u; kan waliigaltee immoo dhaabbatni inshuraansii dirqama ofii yerootti bahuu dhabuudhaan miidhaa dabalataa gaheef itti-gaafatamaa ta'a.

3.4. ITTI-GAAFATAMUMMAA KASAARA AL-KALLATTII WALIIGALTEEN DAANGESSUU

Itoophiyaa keessatti itti-gaafatamummaa kasaara al-kallattii daangessuuf waliigalteewwan kaan keessatti hedduu kan baratame ta'uu baatus, waliigaltee inshuraansii keessatti kasaara al-kallattii dhufuuf inshuraansii kanaan itti-gaafatamaa hin ta'u keewwata jedhu yeroo hammachiisan ni mul'ata. Fakkeenyaaf, unka imaammata inshuraansii Dhaabbatni Inshuraansii Awaash konkolaataa daldalaaf qopheesse lakk.7 (II) (b) fi 7(II) (m) irratti dhaabbatichi miidhaa al-kallattiif itti-gaafatamaa akka hin taane kaa'a.

Haata'u malee, tumaalee Seera Hariiroo Hawaasaa rogummaa qaban waliin yoo ilaallu; gareen lameen beenyaa miidhaa waliigaltee dhaan daangessuu kan danda'an ta'us gosa miidhaa irratti hundaa'ee osoo hin taane maddi isaa ilaalamuu akka qabu hubatama. Fakkeenyaaf, akka seera Hariiroo Hawaasaa kew.1887' tti hariiroo waliigaltee keessatti gochi balleessaa yoo jiraate malee beenyaa miidhaa waliigaltee raawwachuu dhabuu irraa maddu waliigalteen hambisuun ni danda'ama. Gama biraatiin garuu, waliigalteen kan hin raawwatamiin hafe itti yaadee yookin dagannoo yookin balleessaa olaanaadhaan yoo ta'e, itti-gaafatamummaan isaa kan waliigaltee irratti caqafameen osoo hin daanga'iin hanga miidhaa dhaqqabe waliin qixa ta'uu akka qabu Seera Hariiroo Hawaasaa kew.1892 (2) jalatti tumameera. Hariiroo waliigalteen

alaa keessattis bu’uura Seera Hariiroo Hawaasaa kew.2147’n itti-gaafatamummaa beenyaa miidhaa waliigalteen daangessuun kan danda’amu ta’us, gareen balleessaa raawwate waliigaltee akkasiin itti-gaafatamummaa jalaa bahuu akka hin dandeenye tuma. Haala kanaan itti-gaafatamummaan (hariiroo waliigaltees ta’e, waliigalteen alaa keessatti) gocha balleessaa irraa kan madde yoo ta’e, beenyaan waliigalteedhaan kan daanga’u miti. Gareen beenyaa kaffaluuf itti-gaafatamaa ta’e balleessa ofii raawwate yoo hin qabaatne garuu, beenyaa kasaaraa alkallattii qofa osoo hin taane beenyaa miidhaa kallattiis waliigalteedhaan daangessuu kan danda’u ta’uu tumaalee kana irraa ni hubatama.

Hariiroo waliigaltee inshuraansii keessatti waliigalteen akkasii haala kamiin hiikamaa jira? kan jedhu dhimma qabatamaa waliin kaasnee armaan gaditti kan ilaallu ta’ee, akka waliigalaatti garuu seerri inshuraansii keenya wanti ifatti kaa’e jiraachuu baatus itti-gaafatamummaan dhaabbata inshuraansii kallattii lamaan armaan oliin ilaalamuu kan qabu waan ta’eef, yaadrimeen dhimma waliigaltee fi waliigalteen alaa akkuma barbaachisaa isaatti rogummaa qaba jechuun ni danda’ama.

4. XIINXALA DHIMMOOTAA

Kutaa kana keessatti dhimmoota dhaddachi ijibbaata Mana Murtii Waliigala Federaalaa murteesse lama fudhachuun yaadota armaan olitti ka’an waliin hanqinaa fi cimina jiru agarsiisuuf yaalla.

4.1. DHIMMOOTA XIINXALAAF FILATAMAN

Dhimma 1^{ffaa}: Galmee Dh/ Ij/Mana Murtii Waliigala Federaalaa Lakk.47076⁵⁴

Ka’umsi dhimmichaa himannaa waamamtuun mana murtii olaanaa naannoo Amaaraatti waamamaa irratti dhiyeessite yoo ta’u, qabiyyeen

---

⁵⁴ Dhaabbata Inshuraansii Afrikaa fi Aadde Xaayituu Amadee, Murtii Dhaddacha Ijibbaata Mana Murtii Waliigala Federaalaa (2004),Jjildii 12, fuula 430-434.

himannaa ishees konkolaataan kiyya meeshaa fe’u balaan irra ga’ee himatamaan (iyyataan) haguuggii inshuraansii kennee kan jiru ta’ullee konkolaaticha akka suphisiisuuf yerootti beeksisus meeshaalee konkolaataa yerootti jijjiirsisuu didee konkolaatichi guyyoota 198 tiif waan dhaabbateef meeshaalee konkolaataa kana akka bakka buusuu fi sababa waliigaltee yerootti raawwachuu dideef konkolaataan yeroo suphuuf barbaachisuu olitti dhaabbatee galiin kiyya waan citeef beenyaa galii cite kana akka naaf kaffalu kan jedhu ture.

Iyyataan (Dhaabbatni Inshuraansii Afrikaa) bu’uura waliigaltee inshuraansii (imaammata) taasifameen faayidaa hafe kaffaluuf gaafatamuu hin qabu jechuun falmeera. Manni murtichaas konkolaataan osoo hin suphamiin kan ture sababa balleessaa himatamaatiini dha jechuun himatamaan konkolaaticha sababa yerootti hin suphisiisiin turee galii himataan dhabeef itti-gaafatamaa dha jechuudhaan konkolaaticha suphisiisuuf qarshii 139,000 (kuma dhibba tokkoo fi soddonii sagal) fi hanga murtiin kennamutti galii konkolaatichi guyyaattii argamsiisu qarshii 1500’n shallaguun qarshii 588,000 (kuma dhibba shanii fi saddeettamii saddeet) akka kaffaluuf murteesseera. Iyyataan murtii kana komachuudhaan Mana Murtii Waliigalaa naannichaatti oliyyanna dhiyeeffatus Manni Murtichaa hanga beenyaa qofa fooyyessuun murteesseera.

Iyyataan murtii kana komachuun Dhaddacha Ijibbaata Mana Murtii Waliigala Federaalatti iyyanna kan dhiyeeffate yoo ta’u, komii isaa keessaa tokko sababa balaa konkolaataa irra ga’een galii cite dhaabbatichi kaffaluuf itti-gaafatamaa akka hin taane waliigaltee immaammata inshuraansichaa irratti waliigalamee osoo jiruu akkasumas akka Seera Hariiroo Hawaasaa kew.1802 jalatti waamamtuun ammaa miidhaa dhaqqabu xiqqeessuuf dirqama gama ofii kan baate ta’uu osoo hin madaaliin murtiin kenname dogoggora bu’uuraa hiikkaa seeraa uumeera kan jedhu dha.

Dhaddachi ijibbaataas bitaa mirga erga falmisiisee booda qabxii kana akka ijoo dubbiitti qabachuun hiikkoo kenneen gaaffiin waamamtuu dhaabbatni iyyataan bu’uura waliigaltee taasifameen konkolaaticha yeroo

gahaa ta'e keessatti suphee deebisuu galii cite hanga gaafa murtiin kennamutti herregamee akka kaffalamuufi dha. Iyyataan immoo gaaffiin waamamtuu kun sababa balaa konkolaataa dhaqqabeen galii cite gaaffii beenyaa kasaaraa al-kallattii waan ta'eef, gaaffii akkasii immoo waliigaltee inshuraansii taasifameen kan hin haguugamne ta'uu ifatti imaammatachaan kaa'amee waan jiruuf fudhatama hin qabu jechuun falmus gaaffiin waamamtuu sababa miidhaa konkolaataa irra ga'eef galii cite iyyataan akka kaffaluuf miti. Iyyataan dirqama waliigaltee kana yerootti raawwachuu diduu isaatiin kisaara narra ga'e akka naaf kaffalu kan jedhu dha. Kanaafuu iyyataan manneen murtii jalaa tumaa faalla waliigaltee keenyaan beenyaa miidhaa al-kallattii akka kaffalu nutti murtaa'e jechuun falmiin dhiyeessan fudhatama hin qabu, gaaffiin iyyattuu sababa waliigalteen hin raawwatamiiniif miidhaa fi kasaaraa ga'e naaf haa kaffalu kan jedhuu fi Seera Hariiroo Hawaasaa kew.1790 fi 1791 kan bu'uureffate dha jechuun falmii gama kanaa kufaa godheera.

Dhaddachi ijibbaataa itti fufuun akka Seera Hariiroo Hawaasaa kew.1802 tti gareen waliigalteen hin raawwatamiin hafeef sababa waliigalteen hin raawwatamiiniif miidhaa irra ga'uu malu dirqama xiqqeessuu qaba. Haala kanaan dhaabbatni inshuraansii yeroo suphuuf gahaa ta'e ji'a sadii keessatti suphuu yeroo didu waamamtuun kasaaraa kana xiqqeessuuf dhamaatii gama ofii gochuun konkolaaticha hojiitti deebisuuf bu'uura Seera Hariiroo Hawaasaa kew. 1802(1) dirqama qaban hin baane. Iyyataan bu'uura kanaan kan falmate waan ta'eef waamamtuunis dhuunfaan suphisiisuun kasaaraa xiqqeessuu osoo dandeessuu kana waan hin raawwatiiniif bu'uura Seera Hariiroo Hawaasaa kw. 1802 (2) tiin konkolaaticha dhuunfaan suphisiisuuf hanga gahaa ta'e galiin baatii sadii (guyyaa sagaltamni) qofti gahaa dha jechuun fooyyessee murteesseera.

Dhimma 2^{ffaa}: Galmee Dh/ Ij/ Mana Murtii Waliigala Federaalaa lakk. 27565⁵⁵

Ka'uumsi dhimma kanaa himannaa beenyaa deebii kennaan 1^{ffaa} waamamaa 1^{ffaa} fi konkolaachisaa waamamaa 1^{ffaa} irratti mana murtii godina shawaa bahaatti dhiyeesse yoo ta'u, qabiyyeen himannaa isaa konkolaataan qabeenyummaan isaa kan waamamaa 1^{ffaa} ta'e konkolaataa taaksii isaatti bu'uun guutummaatti faayidaan ala waan ta'eef gatii taaksii qarshii 80,000 (kuma saddeettama), galii guyyaa taaksiin argamsiisu guyyaatti qarshii 100 kan guyyaa 211 qarshii 21,000 fi konkolaaticha harkisiisuuf baasii bahe qarshii 200, walumaagalatti qarshii 101,300 akka kaffalamuufiif gaafateera.

Dhaabbatni Inshuraansii Itoophiyaa konkolaataan himatamaa (waamamaa 2^{ffaa}) miidhaa geessiseef aguuggii kennee waan jiruuf gidduu galee falmeera. Manni murtichaa bitaa fi mirga erga falmisiisee murtii kenneen konkolaataan taaksii rukkutame guutummaatti faayidaan ala waan ta'eef gatii konkolaatichaa qarshii 80,000, galii cite qarshii 18,300 fi konkolaaticha harkisiisuuf gatii bahe waamamaan 2^{ffaa} fi iyyataan (Dhaabbatni Inshuraansii Itoophiyaa) akka kaffalan murteesseera. Manni Murtii Waliigala Oromiyaas murticha cimseera.

Dhaaddachi Ijibbaata Mana Murtii Waliigala Federaalaa dhimmicha iyyannoodhaan ilaalee murtii kenneen konkolaataan taaksii waamamaa 1^{ffaa} (himataa jalaa) guutummaan guutuutti faayidaan ala ta'uu isaatiin galiin konkolaataan kun hojii irratti bobba'uun argamsiisu citeera. Kanaafuu, waamamaa 2^{ffaa} n miidhaa konkolaaticha irra ga'eef qofa osoo hin taane galii himataa irraa cite kaffaluuf sababni itti-gaafatamaa hin taasisne hin jiru. Kana yoo ta'e immoo miidhaan tokko qofti filatamee akka kaffalu sababni taasifamuuf hin jiru. Akka Seera Hariiroo Hawaasaa kew 2090'ttis beenyaan kaffalamuu kan qabu hanga miidhaa ga'e wal madaaluudhaan waan ta'eef, waamamaan 2^{ffaa} gatii konkolaatichaas ta'e galii cite akka kaffalu murteessuun sirrii dha.

---

⁵⁵ Iyyataa Dhaabbata Inshuraansii Itoophiyaa Vs waamamtoota Damisee Warqinee faa (N-2)), murtii Dhaddacha Ijibbaata Mana Murtii Waliigala Federaalaa (2001), Jildii 5, FF128-130.

Iyyataan konkolaatichi manca'eera jedhamee gatiin konkolaatichaa erga kaffalamee dabalataan galiin cite akka kaffalamu murteessuun yeroo lammaffaa akka beenya'u gochuu dha jechuu irraan kan hafe sababa galii cite hin kaffalleef falmii waliigaltee yookin seera bu'uureffate hin dhiyeessine. Iyyataan falmii isaatiin gatii konkolaataa kaffalameen konkolaataa biraa bitee fayyadamuun galiin akka jalaa hin cinne gochuu osoo danda'uu ykn haguuggii inshuraansii kasaaraa dabalataa bitachuudhaan galiin isaanii akka hin hafne gochuu osoo danda'anii osoo kana hin raawwanne galii isa irraa cite gaafachuu hin danda'u jechuun kan falman ta'us iyyataan waamamaa 2^{ffaa} inshuraansii kenneen galii cite akka hin kaffalle (kaffaluu dhiisuuf) kan waliigalan ta'uu hin dhiyeessine jechuudhaan kufaa godheera.

4.2. YAADA XIINXALAA MURTIIWWAN KANA IRRATTI

Kutaa lammaffaa jalatti yaadrimee bu'uuraa kasaara al-kallattii hariiroowwan waliigaltee, waliigalteen alaa fi inshuraansii keessatti ilaalleerra. Mata duree kana jalatti yaadota kana bu'uureffachuun murtiiwwan Dhaddachi Ijibbaataa Mana Murtii Waliigala Federaalaa kenne lamaan armaan olitti ibsaman irratti ciminaa fi hanqina kaasuun kan xiinxallu ta'a.

A. Kasaara Al-kallattii Adda Baasuun Ilaaluu

Akkuma armaan olitti ibsame jechi kasaaraa al-kallattii seera daldalaa fi seera hariiroo hawaasaa keenya keessatti ifatti caqafamee argamuu baatus hiikkoon waliigalaa yaadrimee beenyaa kasaaraa al-kallattii seerota kana keessatti hammatamee jira. Dhaabbiileen inshuraansii garaagaraa yeroo imaammata qopheessan keessatti keewwata dhaabbatichi miidhaa al-kallattiif kaffaltii hin raawwatu kan jedhu galchaa jiru. Dhimmoota armaan oliirraa akkuma hubatamu Dhaddachi Ijibbaataa Mana Murtii Waliigala Federaalaas dhimma itti-gaafatamummaa waliigalteen ala dhufuu fi Inshuraansii keessatti gosa miidhaa kana adda baasuuf yaaleera. Haata'u malee, hiikkoowwan seeraa Dhaddachi Ijibbaataa kun kennu murtii manneen murtii biyyattii kennan wal fakkaataa akka ta'u gochuu fi hubannoo waaltawaa uumuu kan qabu waan ta'eef hiikkoon kennu kan

iftoomina qabuu fi yaadrimee sirni seeraa keenya kaa'e irraa osoo hin goriin ta'uu qaba.

B. Kasaaraa Al-kallattii Waliigaltee fi Gocha Balleessaa Keessatti Gaafatamu

Dhimma 1^{ffaa} irratti dhaddachi ijibbaataa kaffaltiin beenyaa sababa himatamaan dirqama waliigaltee inshuraansiin gale yerootti bahuu dhabuu isaatiin kasaaraan dhaqqabe akka beenyaa kasaaraa al-kallattii hin taaneetti ibseera. Dhaddachi ijibbaataa kasaaraan al-kallattii hanga konkolaatichi suphamee ykn bitamee bakka bu'utti galii konkolaaticha fayyadamuun ykn ittiin daldaluun argamu ture jechuun isaa hanqina kan qabu miti. Kasaaraan akkasii gocha haguuggiin inshuraansichaa kenne irraa kan maddu dha. Gama biraatiin, dhaabbatni inshuraansii miidhaan haguuggii kenne dhaqqabuu isaa odeeffannoo osoo qabuu yerootti hin suphiin/ bakka hin buusiin yoo turee fi sababa kanaan Inshuraansii fudhataarra miidhaan yoo gahe Inshuraansii fudhataan sababa beenyaa hin gaafanneef hin jiru. Miidhaan akkasii gochicha irraa kan madde osoo hin taane, waliigalteen inshuraansii yerootti raawwatamuu dhabuu irraa kan maddu ta'ee amala isaatiinis sababa waliigalteen yerootti hin raawwatanneef kasaara hordofee dhufe (contractual consequential loss) ta'a. Dhaddachi ijibbaataa kunis dhimmicha irratti inshuraansii fudhataan beenyaa miidhaa sababa inshuraansii kanaan yerootti kaffaltii hin raawwatiin hafeef gaafachuu kan danda'u ta'uu murteessus kasaaraan akkasii ofii isaatiin iyyuu kasaara al-kallattii ta'uu kan dagate fakkaata. Maddi isaa garaagar ta'us miidhaan haala kanaan dhufu kasaara hordofee dhufe (consequential loss) ta'uun isaa hin hafu. Kanaafuu, hariiroo waliigaltee inshuraansii keessatti miidhaan beenya'amu kan gochaa fi kan waliigaltee irraa maddu ta'uu waan danda'uuf, yaadrimee kasaaraa al-kallattiis kallattii lameen kana irraayyuu ilaaluun barbaachisaa dha.

C. Akka Bu'uuraatti Itti-gaafatamummaan Miidhaa Kallattii fi Al-kallattii Ilaallata

Dhimma lammaaffaa irratti dhaddachi ijibbaataa qajeeltoo Seera Hariiroo Hawaasaa kew.2090 bu'uureffachuudhaan gareen itti-gaafatamummaa hariiroo waliigaltee malee dhufuuf beenyaa kaffalu kan kallattii qofa osoo hin taane miidhaa al-kallattiifis (fakkeenyaaf galii cite, baasii

konkolaatichi itti harkifamee fudhatame, kkf) kaffaluuf ittigaafatamaa akka ta'e ibseera. Dhimmicha irratti dhaabbatni inshuraansii miidhaa al-kallattii garee sadaffaa irra gahuuf itti-gaafatamaa hin ta'u jedhee falmus, dhaddachichi dhaabbatni inshuraansii itti-gaafatamummaa akkasii hambisuuf inshuraansii fudhataa waliin kan waliigale ta'uu wanta dhiyeesse hin qabu jechuudhaan kufaa godheera. Qabiyyee murtichaa akkuma jirutti yoo ilaalle.

አመልካችን መኪናው ወደሚል ተብሎ የመኪናው ዋጋ ከተከፈለ በድጋሚ የታጣጠ ገቢ እንዲከፈል መወሰኑ ሁለቴ እንዲካሰ ማድረግ ነው ከማለት በቀር የታጣጠ ገቢ ሊከፈል የማይገባበትን ክውል ወይም ከሕግ የመነጨ ሌላ ክርክር አላቀረበም :: በእርግጥ በሠበር ችሎት በሰጡት የመ/መልስ ላይ ለመኪናው ዋጋ በተከፈለው ገንዘብ መኪና ገዝተው በመጠቀም ገቢው እንዳይቋረጥባቸው ማድረግ ሲገባቸው ወይም የተቋረጠ ገቢን የሚተካ የመድን ዋስትና /Consequential loss policy/ በመግዛት ገቢያቸው እንዳይቋረጥባቸው ማድረግ ሲገባቸው ይህንን ሣይደርጉ የመጣባቸውን ጉዳት ሊጠይቁ አይገባም በማለት የተከራከሩ ቢሆንም አመልካች ለ2ኛ ተጠሪ በሠጠው የመድን ሽፋን ውል የታጣጠ ገቢ ላለመክፈል የተሰማሙ ለመሆኑ ወይም ሌላ ተመሳሳይ ክርክር አላቀረቡም::

Bu'uura murtii kanaatiin dhaabbatni inshuraansii itti-gaafatamummaa beenyaa kasaaraa al-kallattii jalaa kan bahu duraan dursa waliigalteedhaan kan daangessee jiru yoo ta'e akka ta'ee fi akka bu'uuraatti garuu haguuggiin inshuraansii kasaaraa al-kallattiillee kan haammatu ta'uu kan agarsiisu dha. Yaadni kun murtii dhaddachichi duraan galmee lakk.22162 irratti dhaabbatni inshuraansii konkolaataa balaan irra ga'eef gatii isaa erga kaffalee balleessaan ofii raawwate waan hin jirreef kasaaraa al-kallattii kaffaluuf itti-gaafatamaa hin ta'u jechuun murtee kenne waliin kan wal faallessu fakkaata.⁵⁶ Akkuma armaan olitti

⁵⁶ Qabiyyeen murtichaa "... እንኹራንስ ኩባንያው ከዚህ በተጨማሪ በመኪናው መውደም ምክንያት ለደረሰው ጉዳት /consequential loss/ ተጠያቂ አይደለም:: መልስ ሰጪ የደረሰው ኪሣራ በአመልካች ጥፋት ምክንያት የደረሰ መሆኑን የሚያሳይ ማስረጃ አላቀረበም:: ይልቅንም መልስ ሰጪ የ 112 ቀናት ሂሳብ አስልቶ ያቀረበው የመድን ሽፋን ሰጥቶት የነበረው የሕብረት እንኹራንስ መኪናውን ለመተካት 112 ቀናት በመውሰዱ ነው:: በመሆኑም የአሁን አመልካች አፍሪካ እንኹራንስ በጉዳት ምክንያት የቀረ ገቢን ለመተካት ግዴታ ስለሌለበት ጥፋት መፈፀሙ የሚያሳይ ማስረጃም ስላልቀረበ መኪናው ለቆመበት 112 ቀናት የቀረውን ገቢ ብር 28,000 /ሃያ ስምንት ሺህ/ ሊከፍል ይገባል ተብሎ መወሰኑ አግባብ ሆኖ አላገኘውም:: jedha. Dhimma kana irratti gareen lameen imaammata irratti itti gaafatamummaa kasaara al-kallattii daangesuu isaanii wanti jedhame hin jiru.

mata duree 3.4. jalatti ibsame tumaalee seera Hariiroo Hawaasaa rogummaa qaban waliin yoo ilaalamu gareen itti-gaafatamaa ta'e gocha balleessaa kan raawwate yoo ta'e malee itti-gaafatamummaa akka waliigalaatti yookin gosaan adda baasanii daangessuun ni danda'ama. Haala kanaan maddi itti-gaafatamummaa garee beenyaa kaffaluu balleessaa ofii isaa yoo hin taane itti-gaafatamummaa kasaaraa al-kallattii waliigalteedhaan dursanii daangessuu wanti dhorku hin jiru. Waliigalteen itti-gaafatamummaa kasaaraa al-kallattii daangessu yoo hin jiraanne garuu bu'uura dhimma lammaffaa armaan olii kanaan murteessuun yaadrimee beenya'uu (indemnity) waliin waan deemuuf dhama qabeessa dha.

Gama biraatiin, inshuraansiin qabeenyaa fi inshuraansiin ittigaafatamummaa miidhaa garee sadaffaa irra ga'uuf kennamu inshuraansii bakka buusuun beenya'u (indemnity insurance) ta'us hanga dhaabbatni inshuraansii kaffaluu qabu akka seera daldalaa kew.665'tti hanga waliigalteedhaan caqafame waliin kan ilaalamuu qabu ta'uus dagatamuu hin qabu.

D. Kasaaraa Al-kallattii Waliigalteedhaan Daangessuu

Dhimma 1^{ffaa} irratti falmiin iyyataa dhaabbatni inshuraansii miidhaa al-kallattii waliigalteedhaan (imaammata inshuraansiitiin) daanga'ee jira waan ta'eef, itti-gaafatamuu hin qabu kan jedhu dha. Dhimmicha irratti dhaddachi ijibbaataa gaaffiin himattuu beenyaa kasaaraa sababa waliigalteen hin raawwatamiin hafeeti malee kasaaraa al-kallattii sababa balaan dhufe miti jechuudhaan kufaa godheera. As irratti gaaffiin himattuu galii cite kan gaafa balaan gahe irraa jalqabee hanga gaafa murtiin kennamuutti galii cite hunda waan ta'eef, beenyaan himattuun gaafatte sababa konkolaataan yerootti hin suphamneef miidhaa gahe qofa jechuu yoo baannellee balaan gahe hanga yeroo konkolaaticha suphuuf gahaa ta'e baatii sadiitti galii sababa balaan cite (consequential loss) fudhatee galii sanaa booda hafe immoo galii sababa waliigalteen osoo yerootti hin raawwatamiin hafeef citetti fudhachuun fala dhama-qabeessa fakkaata. Gama biraatiin, murticha akkuma jiruun yoo fudhanne sababa waliigalteen yerootti hin raawwatamiin galiin konkolaatichi argamsiisu

ture mataan isaa miidhaa al-kallattii sababa waliigalteen hin raawwatamiin hafe (contractual consequential loss) hin ta'uu?⁵⁷ Yoo kana ta'e immoo waliigaltee inshuraansiidhaan kasaaraa al-kallattii daanga'e (exclusion) isa kam ilaallata? Kasaara al-kallattii gocha balaa irraa madde moo isa sababa waliigalteen hin raawwatiin hafe irraa madde? Kan jedhuuf deebii kan kennu hin ta'u. Kunis manneen murtii waliigaltee keessatti kasaaraan al-kallattii yoo daanga'u (exclusion clause) dhimma isa kamiif akka ta'e adda baafachuu akka qaban nutti agarsiisa.

5. YAADA GUDUNFAA FI FURMAATAA

Itti-gaafatamummaa hariiroo hawaasaa garaagaraa keessatti akka waliigalaatti "kasaaraan al-kallattii" miidhaa diinagdee taatee (gocha raawwachuu ykn dirqama bahuu dhabuu) itti-gaafatamummaa hordofsiiisu irraa madde ta'ee kan gareen miidhamee fi itti-gaafatamaa ta'an taateen ennaa uumametti geessisuu danda'a jedhanii yaaduu qaban hammata. Haala kanaan daangaan itti-gaafatamummaa dhimmaa dhimmatti garaagarummaa qabaatus, yeroo baay'ee kasaaraa al-kallattii kan jedhaman sababa miidhaa ga'een/dirqamni waliigalteen seename osoo hin raawwatamiin waan hafeef/ bu'aa hafe, baasiwwan dabalataa, carraa darbe, galii citee fi qusannaa hafe dabalata.

Jechi 'kasaaraa al-kallattii' jedhu seerota biyya keenyaan adda bahee ifatti tumamee jiraachuu baatus, yaadrimeen beenyaa kasaaraa al-kallattii seerota waliigaltee fi waliigalteen alaa keessatti hammatamee jira. Tumaaleen Seera Hariiroo Hawaasaa keewwata 1790-1805, 2091 fi 2051 waliin yoo ilaalame hariiroo waliigaltees ta'e waliigalteen alaa keessatti beenyaan miidhaa shallagamu kasaaraa al-kallattiillee kan hammatu ta'uu ni hubatama.

Hariiroo waliigaltee inshuraansii keessatti akka waliigalaatti dhaabbatni inshuraansii miidhaa gocha balaa tokko irraa dhufe beenya'uuf waliigala

---

⁵⁷ Ibsa armaan olii lakk. 2 fi 3 jalatti kenname ilaalaa. Kasaaraan al-kallattii gocha gofaarraa osoo hin taane sababa waliigalteen hin raawwatamiin hafeenis dhaqqabuu danda'a.

waan ta'eef itti-gaafatamummaa gama lamaa kan qabate dha. Kunis gama tokkoon gocha itti-gaafatamummaa hordofsiise yoo ta'u, gama biraan immoo waliigalticha raawwachuu dhabuu yookin yerootti raawwachuu dhabuu irraa kan maddu ta'a. Kanaafuu, hariiroo inshuraansii keessatti miidhaan beenya'amu kan gochaa fi kan waliigaltee irraa maddu ta'uu waan danda'uuf, kasaaraan al-kallattiis akkasuma kan gocha irraa madduu (business interruption loss) fi kan waliigalteen raawwatamuu dhabuu irraa maddu (contractual consequential loss) adda baasanii ilaaluun barbaachisaa dha.

Qabatama jiru waliin yoo ilaallu dhaabbiileen inshuraansii imaammata qabeenyaa fi itti-gaafatamummaaf kennan irratti keewwata “yommuu miidhaan dhaqqabutti dhaabbatichi *kasaara al-kallattii* dhaqqabuuf itti hin gaafatamu” jedhu galchuun kan baratamaa dhufe dha. Falmiiwwan itti-gaafatamummaa beenyaa kasaaraa al-kallattii dhimmoota itti-gaafatamummaa waliigalteen alaa fi dhimmoota inshuraansii irratti ni mul'atu.

Dhaddachi Ijibbaata Mana Murtii Waliigala Federaalaas falmiiwwan kasaaraa al-kallattii kana bu'ureffachuun hiikkoo seeraa kennuuf yaaleera. Haata'u malee, hojimaatnii fi hiikkoowwan kennaman yaadrimee sirna shallaggii beenyaa biyya keenyaa waliin yoo ilaalamu hanqinni kan jiru ta'uu hubatama. Kanas murtiiwwan Dhaddacha Ijibbaataa Mana Murtii Waliigala Federaalaa armaan olitti fakkeenyummaaf ibsaman irraa akkuma hubatamu kasaara al-kallattii gocha irraa madduu fi kan waliigaltee yerootti raawwachuu dhabuu irraa maddu adda baasuu dhabuun rakkoo hiikkoo mul'atu dha. Kana malees, falmiiwwan dhaabbattootni inshuraansii taasisanii fi murtiiwwan kennaman kana irraa itti-gaafatamummaa kasaaraa al-kallattii akkamii waliigalteen daangessuun akka danda'amu fi daangaa raawwii waliigaltee akkasii irratti hubannoon jiru gahaa akka hin taane ni hubatama.

Walumaagalatti, yaad-rimee kasaaraa al-kallattii adda baasuun ilaaluuf tattaaffiin jiru kan jajjabeeffamuu qabu ta'ee hojimaatnii fi hiikkoowwan kennaman yaadrimee shallaggii beenyaa miidhaa sirni seeraa biyya

keenyaa akeeke waliin kan walsimu ta'uu qaba. Keessumattuu, hariiroo inshuraansii keessatti kasaaraan al-kallattii miidhaawwan gocha irraa maddanii fi waliigaltee raawwachuu dhabuu irraa maddan akka dabalatu adda baasanii ilaaluun barbaachisaa dha. Kana malees, beenyaan miidhaa waliigalteedhaan daanga'u gosa miidhaa irratti hundaa'ee osoo hin taane madda isaatu ilaalamuu qaba. Haala kanaan, itti-gaafatamummaan (hariiroo waliigaltees ta'e waliigalteen alaa keessatti) gocha balleessaa irraa kan madde yoo ta'e, beenyaan waliigalteen kan daanga'u miti. Gama biraatiin, gareen beenyaa kaffaluuf itti-gaafatamaa ta'e balleessa ofii raawwate yoo hin qabaatne, beenyaa kasaaraa al-kallattii qofa osoo hin taane beenyaa miidhaa kamiyyuu waliigalteen daangessuu wanti dhorku hin jiru. Waliigalteen akkasii yoo hin jiraanne garuu itti-gaafatamummaan jiraannaan kasaaraa al-kallattiillee kan hammatu ta'uu dagatamuu hin qabu.